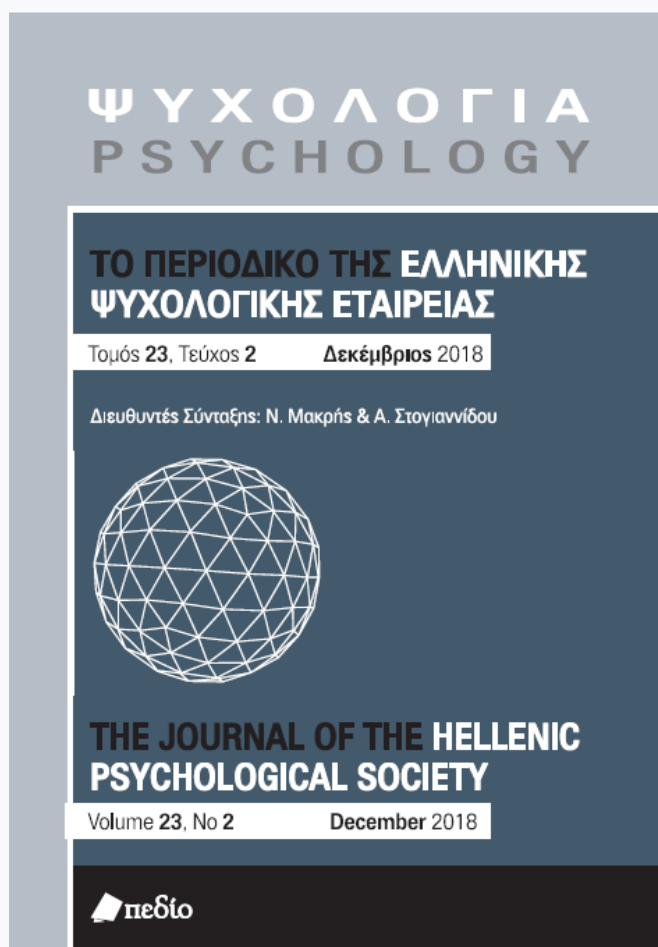

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 23, No 2 (2018)

Special Section - Media Psychology and Technology

Meanings of the experience of incarceration and the (re)construction of identity of women inmates: A qualitative study

Μαρία-Ισμήνη Κερώση, Ευρυνόμη Αυδή

doi: [10.12681/psy_hps.22841](https://doi.org/10.12681/psy_hps.22841)

Copyright © 2018, Μαρία-Ισμήνη Κερώση, Ευρυνόμη Αυδή

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Κερώση Μ.-Ι., & Αυδή Ε. (2018). Meanings of the experience of incarceration and the (re)construction of identity of women inmates: A qualitative study. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 23(2), 109–127. https://doi.org/10.12681/psy_hps.22841

Η νοηματοδότηση της εμπειρίας του εγκλεισμού και η (ανα)κατασκευή της ταυτότητας έγκλειστων γυναικών: Ποιοτική μελέτη

ΜΑΡΙΑ-ΙΣΜΗΝΗ ΚΕΡΩΣΗ¹ & ΕΥΡΥΝΟΜΗ ΑΥΔΗ¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία έχει στόχο να μελετήσει πώς οι έγκλειστες γυναίκες νοηματοδοτούν την εμπειρία της φυλάκισης, καθώς οραματίζονται το μέλλον τους μέσω της χρήσης φωτογραφιών. Η μελέτη διενεργήθηκε στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος με τον τίτλο «Η θεραπευτική χρήση της φωτογραφίας στις φυλακές». Στην έρευνα συμμετείχαν εθελοντικά έξι έγκλειστες γυναίκες. Για τη συλλογή του ερευνητικού υλικού χρησιμοποιήθηκε η τεχνική εισαγωγής της φωτογραφίας στη συνέντευξη, και το ερευνητικό υλικό αποτελούνταν από ιστορίες ζωής με την μορφή φωτο-ιστοριών. Οι συνεντεύξεις αναλύθηκαν μέσω αφηγηματικής ανάλυσης. Μέσα από την ανάλυση προέκυψαν δύο βασικοί τύποι αφήγησης: η «αφήγηση αποκατάστασης» και η «αφήγηση μερικής αναγέννησης». Στις ιστορίες ζωής των γυναικών ιδιαίτερα σημαντικά φάνηκαν τα ζητήματα της ευθύνης, του φύλου ως παράγοντα εμπλοκής με την παραβατικότητα, της αντίληψης του εγκλεισμού, και της επιθυμίας για αποστασιοποίηση από αυτόν μετά την αποφυλάκιση. Τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας βοηθούν σε πληρέστερη κατανόηση της εμπειρίας του εγκλεισμού, λαμβάνοντας υπόψη τον παράγοντα του φύλου, και αναδεικνύουν τη συμβολή εναλλακτικών μεθόδων μελέτης σε ανθρώπους που στερούνται ευκαιριών να ακουστεί η φωνή τους. Επιπλέον παρέχουν νύξεις για παρεμβάσεις επικεντρωμένες στο τραύμα στο πλαίσιο της φυλακής, με στόχο την πληρέστερη προετοιμασία των έγκλειστων γυναικών για τη μετάβαση στην κοινότητα.

Λέξεις Κλειδιά: έγκλειστες γυναίκες, αφηγηματική ταυτότητα, έκκληση πληροφοριών μέσω της φωτογραφίας, αφηγηματική προσέγγιση

Εισαγωγή

Ο έγκλειστος πληθυσμός της φυλακής παρουσιάζει εδώ και αρκετές δεκαετίες ενδιαφέρον για την ερευνητική κοινότητα, εν μέρει λόγω της αναγνώρισης ότι το τραύμα που βιώνει το άτομο από τον εγκλεισμό μπορεί να είναι μεγάλο (Goffman, 1963/1968). Η έννοια της κρίσης, συχνά χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια δυσχερή και απρόβλεπτη κατάσταση, με την οποία βρίσκεται αντιμετώ-

πος ο άνθρωπος (Θεμελή, 2008). Η στέρηση της ελευθερίας αποτελεί κρίση στη ζωή του ατόμου και συχνά τραυματική εμπειρία, καθώς θεωρείται ένα από τα ιδιαίτερα στρεσογόνα γεγονότα στη ζωή ενός ατόμου που ενδέχεται να επιφέρει ψυχική αποδιοργάνωση και εσωτερική συντριβή (Θεμελή, 2008). Επιπλέον, υπάρχουν αρκετές ενδείξεις ότι οι γυναίκες, και ιδιαίτερα οι μετανάστριες, αποτελούν μια από τις πιο ευάλωτες ομάδες πληθυσμού στην φυλακή (Banks, 2011. Pogrebin

1. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Ψυχολογίας

* Στοιχεία επικοινωνίας: Μαρία-Ισμήνη Κερώση, Κλινική Ψυχολόγος, Τηλ. 6944639317, Email: kerossimi@gmail.com

& Dodge, 2001). Συγκεκριμένα, υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα ότι οι έγκλειστες γυναίκες, που αποτελούν τον ταχύτερα αναπτυσσόμενο επιμέρους πληθυσμό των φυλακών (Petersilia, 2009), βιώνουν υψηλότερο ποσοστό ψυχολογικής δυσφορίας από ό,τι οι άνδρες έγκλειστοι (MacDonald, 2013). Αυτό συνάδει με έρευνες που συνδέουν την αυξημένη ψυχολογική δυσφορία των γυναικών με πρότερα βιώματα κακοποίησης, εμπειρίες που θεωρείται ότι συνεπικουρούν στην παραβατικότητα (Moloney, van den Bergh & Moller, 2009. Willis & Rushforth, 2003). Πέρα από τις εμπειρίες κακοποίησης, μια σειρά άλλων παραγόντων, όπως είναι η έλλειψη στέγης, οι αυτοτραυματισμοί, η κακή σωματική υγεία και η μειωμένη αναπαραγωγική δυνατότητα λόγω συνθηκών διαβίωσης, καθώς και η χαμηλή αυτοεκτίμηση, καθιστά την ψυχική υγεία των έγκλειστων γυναικών πολύπλοκη και συμπτωματική. Με άλλα λόγια, έχει υποστηριχθεί ότι ο εγκλεισμός επιδεινώνει ψυχικά τραύματα που προϋπάρχουν στις έγκλειστες γυναίκες, τα οποία θεωρείται ότι έχουν συντείνει στην παραβατικότητα που οδηγεί στην φυλάκιση. Επιπλέον, συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του εγκλεισμού, όπως είναι ο σωματικός έλεγχος, η λεκτική υποτίμηση, η περιορισμένη επαφή με την οικογένεια καθώς και ο αποχωρισμός από τα παιδιά, συντελούν στην επαναθυματοποίηση των γυναικών, η οποία παρακωλύει με τη σειρά της τις διεργασίες αναμόρφωσης (Pogrebin & Dodge, 2001. Taylor, 2004). Τα παραπάνω ευρήματα στηρίζουν την άποψη του φεμινιστικού ρεύματος των εγκληματολόγων, που υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, πως η επίδραση της φυλάκισης έχει έμφυλο χαρακτήρα (Carlton & Segrave, 2013), εννοώντας πως οι πρότερες ιστορίες των έγκλειστων γυναικών ενισχύουν τα δεινά του εγκλεισμού.

Επιπλέον, τα κέντρα κράτησης των φυλακών εστιάζουν στον ανδρικό πληθυσμό, παραβλέποντας συχνά τις ιδιαίτερες, λόγω του φύλου, ανάγκες των γυναικών. Και οι παρεμβάσεις όμως εντός των φυλακών που απευ-

θύνονται σε έγκλειστες γυναίκες υποστηρίζονται από πατερναλιστικές αντιλήψεις για τη θηλυκότητα και τη γυναικεία φύση (Carlen & Worrall, 2004). Έτσι οι παρεμβάσεις αυτές ενδέχεται να παθολογικοποιούν περισσότερο τις έγκλειστες γυναίκες, ενισχύοντας κατά τον τρόπο αυτό αισθήματα αδυναμίας (Ivanhoff, Blythe & Tripodi, 1994. Mahoney & Daniel 2006. VanWormer, 2001).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και συγκεκριμένα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των έγκλειστων γυναικών, τη λειτουργία των φυλακών και των παρεμβάσεων που υφίστανται, παράλληλα με τον ολοένα αυξανόμενο γυναικείο πληθυσμό στα συστήματα κράτησης αναδεικνύεται η ανάγκη μελέτης ατομικών διαφορών ως προς την εμπειρία της φυλάκισης.

Παρακάτω περιγράφεται η αφηγηματική προσέγγιση ως ενδεδειγμένη προσέγγιση για την μελέτη της εμπειρίας των κρατούμενων γυναικών και επιπλέον αποτυπώνονται τα σχετικά ευρήματα της ήδη υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Η αφηγηματική προσέγγιση

Η αφηγηματική προσέγγιση στην ψυχολογία βασίζεται στην παραδοχή ότι οι άνθρωποι οργανώνουμε τις ερμηνείες της πραγματικότητας με την μορφή της αφήγησης (Murray & Sargeant, 2012). Οι ιστορίες προσφέρουν ερμηνείες για τα γεγονότα, συνδέοντάς τα σε μια χρονική αλληλουχία, προσδίδοντας με τον τρόπο αυτό νόημα, συνοχή και συνέχεια στο χρόνο, χαρακτηριστικά που απουσιάζουν από το ρου της ζωής. Ήδη από το 1988, ο Polkingorne εστίασε στην κεντρική θέση της αφήγησης στη δημιουργία νοήματος σε ό,τι αφορά στην ζωή μας και στον κόσμο, που μεταβάλλονται συνεχώς. Σε περιπτώσεις κρίσης, όπως ο εγκλεισμός όπου τραυματικά γεγονότα θέτουν υπό αμφισβήτηση τις θεωρήσεις για τον εαυτό και τον κόσμο γενικότερα, η αφήγηση βοηθά στην διευθέτηση

της ασυνέχειας και πιθανών ρήξεων της διαδρομής του βίου και συνεπώς στην απόδοση νοήματος (Alheit, 2003/2013).

Σε αυτή τη βιβλιογραφία, κεντρική σημασία κατέχει η ιδιότητα της αφήγησης να δίνει μορφή στην προσωπική ταυτότητα, όπως και το νόημα της ύπαρξης του ατόμου στο χρόνο και στις διάφορες περιστάσεις, καθώς ο αφηγητής συζητά διάφορες όψεις του εαυτού, από μια αναστοχαστική θέση, και δομεί με τον τρόπο αυτό την αφηγηματική του ταυτότητα (McAdams & Janis, 2004). Όπως επισημαίνει ο McAdams (2001: 102), ταυτότητα δεν αποτελεί απάντηση στην ερώτηση «ποιος είμαι;» αλλά μια ενσωμάτωση συγχρονικών και διαχρονικών αντιφατικών στοιχείων του εαυτού. Η εν λόγω ενσωμάτωση καθίσταται εφικτή μέσω της παραγωγής ενοποιητικών ιστοριών ζωής, εκκινώντας από μεμονωμένα επεισόδια της αυτοβιογραφικής μνήμης, οι οποίες παρέχουν στον βίο ενότητα και σκοπό και εσωτερικεύονται από το άτομο. Η ενοποιημένη και εσωτερικευμένη ιστορία είναι αυτό που οι ψυχολόγοι ονομάζουν αφηγηματική ταυτότητα καθώς μέσα από αυτές οι άνθρωποι ορίζουν τον εαυτό (Singer, 2004).

Έτσι μέσω της αφηγηματικής προσέγγισης στην ψυχολογία επιδιώκουμε να κατανοήσουμε πώς οι άνθρωποι κατασκευάζουν την ιστορία ζωής τους ή την ταυτότητά τους και πώς ενοποιούν το ανακατασκευασμένο παρελθόν, το «ορατό» παρόν και το προσδοκώμενο μέλλον (McAdams, 1996). Η αφηγηματική ταυτότητα εμπεριέχει το στοιχείο της προσωπικής εξέλιξης αλλά και ένα επεξηγητικό σχόλιο για την εξέλιξη αυτή δείχνοντας αυτό που έχει γίνει μέσα από όσα έζησε το άτομο. Έτσι παράγεται η αίσθηση της συνέχειας και της συνεκτικότητας, η θεμελιακή αίσθηση ταυτότητας παρά τις αλλαγές που έχει υποστεί το άτομο στη διάρκεια του χρόνου (Τσιώλης, 2014). Η διερεύνηση της πορείας της αναδόμησης του εαυτού μελετάται διεξοδικότερα μέσω των αφηγηματικών τύπων, μια ερευνητική διαδικασία με ρίζες στην γλωσσολογία, την λογοτεχνία και την αφηγηματο-

λογία. Αυτά τα επιστημονικά πεδία παρέχουν διευρυμένες δυνατότητες ερμηνείας της δομής μιας αφήγησης. Έτσι μια ιστορία μπορεί να είναι κωμική, τραγική ή ηρωική (Roussi & Avdi, 2008). Στην παρούσα μελέτη για την μελέτη του αφηγηματικού τύπου υιοθετούμε τον ορισμό του Frank (1995), ο οποίος τον ορίζει ως «την πιο γενική υπόθεση της ιστορίας που είναι αναγνωρίσιμη μέσα από την πλοκή και τις εντάσεις συγκεκριμένων ιστοριών» (σ. 75). Ο ίδιος προσθέτει πως τα άτομα συνθέτουν τις ιστορίες υιοθετώντας και συνδυάζοντας αφηγηματικούς τύπους που παρέχονται από κάθε πολιτισμό (Frank, 1995).

Όσον αφορά συγκεκριμένα τους έγκλειστους παραβάτες έχει υποστηριχθεί ότι είναι απαραίτητο να τους δοθεί η δυνατότητα αφήγησης, με δεδομένο ότι θεωρείται ότι γενικώς στερούνται σαφούς αφηγηματικής ταυτότητας. Συγκεκριμένα, έχει η διατυπωθεί ο όρος «προσαρμοστική ταυτότητα», η οποία και οφείλει να εμπεριέχει προσωπικές αξίες και αποθέματα που θα διαμορφώσει ο έγκλειστος και θα αξιοποιήσει στις συνθήκες τις απαραίτητες για μια ζωή βασισμένη σε αυτές (Ward & Marshall, 2007). Επιπλέον, υπάρχουν στοιχεία ότι οι έγκλειστοι βιώνουν αξιοσημείωτη πρόκληση σε ό,τι αφορά την απόδοση νοήματος και την παραγωγή συνεκτικής αφήγησης με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρήσουν την αυτοεκτίμησή τους (Maruna, Wilson & Curran, 2006). Έχει υποστηριχθεί ότι καθώς βρίσκονται εν μέσω κρίσης, οι έγκλειστοι παραβάτες συνειδητοποιούν την ευθραυστότητα των νοημάτων που πριν θεωρούσαν δεδομένα και τείνουν σε αναστοχασμό διαφόρων σημαντικών για τη ζωή και την ταυτότητά τους θεμάτων (Kox, Meeus & Hart, 1991).

Έμφυλη διάσταση της γυναικείας παραβατικότητας

Ανατρέχοντας στην υπάρχουσα βιβλιογραφία που αφορά τις έγκλειστες γυναίκες, οι περισσότερες έρευνες θέλοντας να κατα-

νοήσουν την πορεία προς την παραβατικότητα φαίνεται να εστιάζουν κυρίως στις ιστορίες των έγκλειστων γυναικών, και ειδικότερα στο ιστορικό θυματοποίησης και προγενέστερων δυσκολιών, ως ισχυρό παράγοντα στην «εγκληματοποίηση» τους, εκκινώντας από στρατηγικές επιβίωσης οι οποίες αποτελούν το έναυσμα της διαδικασίας της μετάβασής τους από θύματα βίας σε παραβάτες (Gilfus, 1992). Αποτελεί κοινό τόπο ότι η διαδικασία της πορείας προς την παραβατικότητα για τις γυναίκες σχετίζεται με την θέση της γυναίκας στην κοινωνία, όπου η θυματοποίηση, η οποία συχνά συνοδεύεται από οικονομική περιθωριοποίηση που συνδέεται με τη σειρά της με την εθνοτική καταγωγή και την κοινωνική τάξη, συχνά θολώνουν τα όρια ανάμεσα στο θύμα και στο δράστη (βλ. DeHart, 2008. Fuentes, 2013. Tripodi & Pettus-Davis, 2013).

Πέραν όμως της θυματοποίησης, άλλα χαρακτηριστικά της γυναικείας παραβατικότητας φαίνεται να συνδέονται στενά με την κοινωνικοποίηση των γυναικών. Σύμφωνα με την Gilfus (1992), οι πρώιμες εμπειρίες βίας ενδέχεται να έχουν ισχυρή επίδραση, καθώς οδηγούν στην ανάπτυξη ταυτοτήτων ιδιαίτερα στερεοτυπικών ως προς το φύλο, που είναι επικεντρωμένες γύρω από αλλοιωμένες έννοιες των σχεσιακών υποχρεώσεων και της αναπαράστασης της κακομεταχείρισης ως φυσιολογικό και αναπόσπαστο στοιχείο της ζωής. Αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι στη διάρκεια των πρώιμων εμπειριών κακοποίησης, υιοθέτησαν ρόλους και ταυτότητες -χαρακτηριστικά «θηλυκές» (O'Reilly, 2006)- με φροντιστικό χαρακτήρα, συχνά παραμένοντας πιστές στους γονείς (και αργότερα στους συντρόφους) οι οποίοι τις κακοποιούσαν και τις κακομεταχειρίζονταν αλλά μπορεί να υπόσχονταν συγχρόνως αγάπη, υλική επιτυχία και αποδοχή, πολλές φορές επιζήμια για τις ίδιες, παρόλο που τον ρόλο τους αυτό τον περιγράφουν ως προσόν. Έτσι φαίνεται πως η οικογένεια και τα κοινωνικά δίκτυα των συγκεκριμένων γυναικών τείνουν περισσότερο να προκαλέσουν

κακό παρά να προσφέρουν τη θετική υποστήριξη που οι γυναίκες είχαν ανάγκη. Αντίθετα υπάρχουν λίγες έρευνες που μελετούν αφηγήσεις έγκλειστων γυναικών σχετικά με το υποκειμενικό βίωμα του εγκλεισμού.

Ενώ λοιπόν ένα μέρος την βιβλιογραφίας μελετά τις προγενέστερες δυσκολίες-κυρίως με την μορφή της βίας- στην ζωή των έγκλειστων γυναικών, ένα άλλο περιστρέφεται γύρω από την μελέτη της ταυτότητάς τους. Η ενασχόληση με την ταυτότητα των έγκλειστων γυναικών αντανακλάται στην κοινωνιολογική έρευνα που αφορά τη μελέτη των εμπειριών εγκλεισμού. Σε σχέση όμως με την ατομικότητα τους και την αίσθηση του εαυτού εν μέσω εγκλεισμού, την υποκειμενική δηλαδή κατασκευή της ταυτότητας, οι ανάλογες δημοσιεύσεις φαίνεται να εκλείπουν. Αντίθετα δίνεται έμφαση στις κοινωνικές ταυτότητες των έγκλειστων γυναικών, καθώς όπως υποστήριξαν οι Ward & Kassebaum (1965), πηγή της δυσφορίας των έγκλειστων γυναικών αποτελεί η απώλεια κοινωνικών ρόλων με νόημα για τις ίδιες, όταν εισάγονται στην φυλακή. Έτσι, παρόλο που ο Greer (2000) υποστηρίζει ότι αλλαγές στην κοινωνική θέση της γυναίκας, πιθανόν να έχουν αυξήσει την αίσθηση της σημασίας της προσωπικής έναντι της κοινωνικής ταυτότητας, η προσωπική αντίληψη των γυναικών αυτών για την ταυτότητά τους απουσιάζει από τη σχετική βιβλιογραφία (Bosworth, 2003).

Σχετικά με την μητρότητα, οι Barnes & Stringer (2014) την περιέγραψαν με τον όρο «προεξάρχουσα ταυτότητα». Έχει υποστηριχθεί ότι η μητρότητα αποτελεί συνάμα θετική πηγή ευχαρίστησης και σχηματισμού της ταυτότητας, αλλά και φορέας κοινωνικού ελέγχου των γυναικών. Σε αυτό το πλαίσιο, η μητρότητα θεωρείται ότι αποτελεί κεντρικό συστατικό στοιχείο της ταυτότητας, της καθημερινής δραστηριότητας και των σχεδίων ζωής, ενώ παράλληλα οι κοινωνικές προσδοκίες για την μητρότητα ενισχύουν την καταπιεστική θέαση της θηλυκότητας, εμπειρικλείοντας την αυτοθυσία και την υποταγή των

προσωπικών στόχων για τις ανάγκες της οικογένειας (Smart, 1998). Έχει υποστηριχθεί μάλιστα ότι οι ζωές των γυναικών κρίνονται με βάση το κυρίαρχο ιδανικό της μητρότητας (Kline, 1995). Έτσι βλέπουμε τις έγκλειστες γυναίκες να κατασκευάζουν περιγραφές της μητρότητας που αντανακλούν τον συμβιβασμό τους με τις εν λόγω κοινωνικές προσδοκίες, για να αντισταθμίσουν ενδεχομένως το στίγμα του εγκλεισμού, καθώς ο τελευταίος είναι ενδεδυμένος με αρνητικά ποιοτικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου αντιτιθέμενα στα χαρακτηριστικά της μητρότητας (Ferraro & Moe, 2003).

Άλλες έρευνες, ωστόσο, υποστηρίζουν ότι η ταυτότητα περιλαμβάνει τόσο κοινωνικές ταυτότητες αντλούμενες από κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά πλαίσια, όπως είναι η μητρότητα, όσο και τους πιο διάχυτους και ασαφείς τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους, όπως είναι η σεξουαλικότητα και το κοινωνικό φύλο (Bosworth, 1999). Στο ίδιο πνεύμα, ο Rowe (2011) κατανοεί την ταυτότητα των έγκλειστων γυναικών ως ένα σύνολο νοημάτων του εαυτού, που αποτελεί κλειδί για την κατανόηση του βιώματος του εγκλεισμού και το οποίο ενσωματώνει την επίδραση της φυλακής σε σχέση με παρελθοντικές εμπειρίες αλλά και μελλοντικές προσδοκίες, την επεξεργασία της έννοιας της ενοχής και της αδικίας, και τέλος τα προσωπικά νοήματα για την τιμωρία και την νομιμότητα.

Η Clark (2001), από μια άλλη οπτική εξετάζοντας πως οι γυναίκες έγκλειστες κατασκευάζουν τον εαυτό τους, καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι γυναίκες αυτές διατηρούν την θεματική συνεκτικότητα στις ιστορίες τους, προσπαθώντας να διαχειριστούν τις αντιθετικές πλευρές του εαυτού μέσω τηςσχάσης και της τοποθέτησης του εαυτού σε συστήματα λόγου που δρουν με θετικό πρόσημο για τις ίδιες ώστε τελικά να αποδεχθούν τυχόν αρνητικές πλευρές τους. Η πρώτη είναι ο συνειδητός διαχωρισμός της υποκειμενικότητας, που τους επιτρέπει να οργανώσουν

αντιφατικά στοιχεία όπως για παράδειγμα ένας άγριος και ένας ευάλωτος εαυτός. Η δεύτερη είναι μια προσπάθεια να φανούν πιο δυνατές ή να «επωφεληθούν» με κάποιο τρόπο, όπως για παράδειγμα μέσα από την τοποθέτησή τους εντός του συστήματος λόγου της καλής μητέρας, ακόμα και αν στην πραγματικότητα δεν υπήρξαν τέτοιες μέχρι τότε. Με τον τρόπο αυτό θεωρείται ότι αποκτούν την ανάλογη δύναμη και την χρησιμοποιούν για να αντισταθμίσουν την αντίθεση με την βιωμένη εμπειρία, κάτι που μπορεί μεν να μη λειτουργεί πραγματικά, αλλά μπορεί να είναι προσωρινά αποτελεσματικό σε συναισθηματικό επίπεδο.

Μια άλλη περιοχή μελέτης αποτελούν οι αφηγήσεις που σχετίζονται με τον οραματισμό των κρατουμένων για την ζωή και τον εαυτό τους μετά την αποφυλάκιση. Αυτό είναι σημαντικό, καθώς όταν διαρρηγνύεται το παρόν και διαταράσσεται η ανθρώπινη ύπαρξη, αυτόματα (ανα)κατασκευάζουμε το παρελθόν και το μέλλον, ώστε να επιτρέψουμε στην εκάστοτε ενέργεια να ευοδωθεί ικανοποιητικά (Mead, 1959). Οι αφηγήσεις που εστιάζουν στην μετάβαση στην κοινότητα μετά το πέρας του εγκλεισμού, φαίνεται να αναδεικνύουν μια μεταστροφή στην ταυτότητα του αφηγητή η οποία ακολουθεί την προσωπική απόφαση για αλλαγή του εαυτού. Πλήθος ερευνών καταγράφουν τους ατομικούς παράγοντες που εμπλέκονται σε αυτή τη μετάβαση, που συνοψίζονται σε μια αλλαγή της αφήγησης των εγκλειστων (Giordano, Cernkovich, & Rudolph, 2002. Laub & Sampson, 2001. Maruna, 2001. Maruna, Wilson & Curran, 2006. Visher & Travis, 2003. Walker, Bowen & Brown, 2013). Ενώ η υπάρχουσα βιβλιογραφία σε αυτό το τομέα εστιάζει στους άνδρες, μια χαρακτηριστική μελέτη που αφορά τις γυναίκες είναι εκείνη του Proctor (2009) στην οποία οι συμμετέχουσες κάνουν λόγο για «άγκιστρα της αλλαγής» όταν οραματίζονται την ζωή μετά την φυλακή. Οι ελπιδοφόρες ενοράσεις εμφανίζονται μεταξύ άλλων με την μορφή μιας

αίσθησης αύξησης της αυτοσυνειδητότητας, υψηλότερες προσδοκίες για τις συντροφικές σχέσεις, επανεκτίμηση των προτεραιοτήτων και εδραίωση ενός λιγότερο καταστροφικού τρόπου ζωής.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η παρούσα έρευνα προσεγγίζει τον εγκλεισμό ως κρίση στην ζωή του ατόμου, που εγείρει την ανάγκη να νοηματοδοτηθεί από τον εκάστοτε έγκλειστο, ώστε να «τακτοποιηθεί» στον ρου της ζωής και να αποκατασταθεί η ρήξη που αυτός επιφέρει. Η αφηγηματική προσέγγιση φαίνεται ιδιαίτερα χρήσιμη για να μελετήσουμε την νοηματοδότηση αυτή αλλά και τις προεκτάσεις που φέρει ο εγκλεισμός ως εμπειρία στην ταυτότητα του ατόμου, η οποία με την σειρά της επηρεάζει τον τρόπο με το οποίο θα γίνει αντιληπτή από το άτομο η εμπειρία του εγκλεισμού. Η έρευνα εστιάζει σε γυναίκες έγκλειστες, με δεδομένο ότι οι περισσότερες μελέτες αφορούν άνδρες κρατουμένους, ενώ ο γυναικείος πληθυσμός των φυλακών ολοένα και αυξάνεται. Ανάλογες μελέτες από την άλλη εκλείπουν στον ελλαδικό χώρο ενώ η χρήση της φωτογραφίας επικουρικά της παραδοσιακής συνέντευξης εμπλουτίζει το παραγόμενο υλικό και ενδυναμώνει την φωνή των συμμετεχόντων.

Στην παρούσα έρευνα στόχος ήταν να διερευνηθεί πώς βιώνουν τον εγκλεισμό γυναίκες, με δεδομένο ότι η σχετική βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι έχουν ιδιαίτερες ανάγκες που δεν ταυτίζονται με αυτές των ανδρών. Ιδιαίτερη εστίαση πραγματοποιείται στην ανακατασκευή της αφηγηματικής τους ταυτότητας καθώς προβάλλουν τον εαυτό τους στο μέλλον.

Έτσι τα ερωτήματα που διαμορφώθηκαν αφορούν τον τρόπο που νοηματοδοτούν οι συμμετέχουσες αφηγηματικά τον εγκλεισμό, ποιες «εικόνες» του εαυτού παράγονται και

πώς αυτές μετεξελίσσονται κατά την διάρκεια της εξιστορούμενης ιστορίας, και τέλος πώς διεκδικούν οι αφηγήτριες να αναγνωριστούν (μέσω της αφήγησής τους) από την ερευνήτρια κατά την ίδια τη συνέντευξη. Άλλα ζητήματα που διερευνήθηκαν ήταν αυτό της ευθύνης για την παραβατική πράξη και οι συνεκδοχές του φύλου γύρω από το είδος της αφήγησης που παράχθηκε σχετικά με την παραβατικότητα.

Η παρούσα έρευνα

Η παρούσα έρευνα διενεργήθηκε στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκά χρηματοδοτούμενου προγράμματος «Η θεραπευτική χρήση της φωτογραφίας στις φυλακές»², το οποίο είχε σκοπό την προαγωγή της συναισθηματικής νοημοσύνης των κρατουμένων με προεκτάσεις την ομαλότερη διαβίωση και ευημερία στο πλαίσιο της φυλακής αλλά και την διευκόλυνση της επανένταξης μετά την αποφυλάκιση. Στη συγκεκριμένη έρευνα εφαρμόστηκε η μέθοδος της ψηφιακής εξιστόρησης στις γυναίκες κρατούμενες οι οποίες αφηγήθηκαν πτυχές από την ζωή, τις εμπειρίες και τις επιθυμίες τους τόσο εντός της φυλακής όσο και σκέψεις και εικόνες από μια ζωή εκτός φυλακής, όπως τη φαντάζονται οι ίδιες. Η μέθοδος της ψηφιακής εξιστόρησης αφορά στη δημιουργία μιας φωτο-ιστορίας την οποία οι άνθρωποι μοιράζονται με άλλους, σε μια προσπάθεια να ξαναγράψουν πτυχές από την ιστορία και την εμπειρία τους. Στο περιβάλλον μάλιστα της φυλακής η προσέγγιση αυτή μπορεί να δώσει στους κρατουμένους την δυνατότητα να μιλήσουν και να παρουσιάσουν τον εαυτό τους όπως οι ίδιοι επιθυμούν συνεισφέροντας στην ταυτότητα που δομούν (Loewenthal, 2013).

2. Το πρόγραμμα Phototherapy Europe in prisons χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του προγράμματος Grundtvig (PROJECTNUMBER 527348-LLP-1-2012-1-UK-GRUNDTVIG-GMP).

Μεθοδολογία

Στην παρούσα έρευνα αξιοποιήθηκε η αφηγηματική προσέγγιση δεδομένου του στόχου να διερευνηθεί το νόημα που αποδίδουν οι φυλακισμένες γυναίκες στην εμπειρία του εγκλεισμού, καθώς τοποθετούν τον εαυτό τους σε μελλοντική προοπτική, με εστίαση στην ταυτότητα που δομούν ή ανακατασκευάζουν κατά τη διάρκεια της εμπειρίας αυτής και ενόσω οραματίζονται μια αλλαγή που επιθυμούν στην ζωή τους. Η προσέγγιση αυτή αντλεί από την ερμηνευτική φαινομενολογία, τον υπαρξισμό και τον κοινωνικό κονστρουξιονισμό και δίνει έμφαση στο νόημα και τον τρόπο που ένα άτομο βιώνει μια εμπειρία, στη σύνδεση ανάμεσα στα πολιτισμικά διαθέσιμα σχήματα νοημάτων μέσω της γλώσσας και στην εμπειρία της ταυτότητας, του εαυτού και των σχέσεων.

Παράλληλα χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο της φωτογραφίας επικουρικά της παραδοσιακής αφήγησης. Πρόκειται ουσιαστικά για μια μέθοδο που αφορά στην εισαγωγή της φωτογραφίας στην συνέντευξη, αποκαλούμενη ως «τεχνική άντλησης πληροφοριών μέσω της φωτογραφίας» (photo-elicitation technique), δίνοντας την δυνατότητα για μια ενδιαφέρουσα μελέτη της εμπειρίας του εγκλεισμού για τις εγκλειστές γυναίκες. Αυτό γιατί η φωτογραφία, όπως έχει υποστηριχτεί, διευκολύνει την έκφραση σκέψεων και συναισθημάτων (Loewenthal, 2011. Weiser, 2001), την παραγωγή βαθύτερων στοιχείων της ανθρώπινης συνείδησης σε σχέση με τις λέξεις, και παράλληλα προσφέρει διαφορετικού είδους πληροφορίες (Harper, 2002), λόγω του ότι τα μέρη του εγκεφάλου που επεξεργάζονται τις οπτικές πληροφορίες είναι εξελικτικά πρωιμότερα από τα μέρη που επεξεργάζονται λεκτικές πληροφορίες. Η σύνδεση της αφήγησης με την φωτογραφία συγκεκριμένα έχει αναφερθεί από τους Katelle (2010), Simpson & Barker (2007), van Schalkwyk (2010) ως ένας τρόπος για την παραγωγή μιας πλουσιότερης συνέντευξης

και ως εκ τούτου καλύτερη κατανόηση της πολυπλοκότητας μια αφήγησης και της αυτοβιογραφικής ταυτότητας.

Συμμετέχουσες

Οι συμμετέχουσες της παρούσας έρευνας ήταν έξι εγκλειστές στις φυλακές και μαθήτριες Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας που λειτουργεί σε κατάσταση κράτησης στη Βόρεια Ελλάδα. Επιλέχθηκαν από μια ομάδα επτά γυναικών που συμμετείχαν σε μια προσέγγιση φωτοθεραπείας, όπως αυτή εφαρμόστηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Η θεραπευτική χρήση της φωτογραφίας στις φυλακές». Η συμμετοχή στην παρούσα μελέτη διασφαλίστηκε αφότου ερωτήθηκαν από την ομάδα παρέμβασης και αφού εξηγήθηκε λεπτομερώς ο σκοπός της έρευνας. Η περιέργεια και ενδεχομένως η ανάγκη τους να μιλήσουν εκτενέστερα για τον εαυτό τους συνετέλεσε στην απόφαση για συμμετοχή. Πριν την διεξαγωγή των συνεντεύξεων, οι συμμετέχουσες ενημερώθηκαν για την εθελοντική διάσταση της συμμετοχής τους, το απόρρητο των αφηγήσεών τους καθώς και τις δεοντολογικές παραμέτρους της έρευνας. Υπογράφηκε και η σχετική φόρμα συναίνεσης. Σε ότι αφορά τα χαρακτηριστικά τους, μία από τις συμμετέχουσες είναι Ελληνίδα, ενώ οι υπόλοιπες έχουν μεταναστεύσει από άλλες χώρες. Είναι ηλικίας μεταξύ 25 και 53 ετών. Οι τέσσερις από αυτές έχουν παιδιά. Κατά τη χρονική περίοδο της διεξαγωγής των συνεντεύξεων η διάρκεια της παραμονής τους στην φυλακή ποίκιλε από κάποιους μήνες έως και δυόμισι χρόνια, με τις περισσότερες από αυτές να βρίσκονται σε αναμονή της δίκης.

Δεδομένα-ανάλυση

Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων διάρκειας 45 λεπτών

έως και δύο ωρών, αξιοποιώντας επικουρικά τις επιλεχθείσες φωτογραφίες των συμμετεχουσών που στόχο είχαν την αποτύπωση μιας αλλαγής που επιθυμούν στην ζωή τους, καθώς και την πορεία από το σημείο στο οποίο βρίσκονταν την χρονική περίοδο της συνέντευξης, μέχρι το σημείο που η αλλαγή θα είχε επιτευχθεί. Έτσι το λεκτικό υλικό και οι φωτογραφίες συνδυάστηκαν βάσει της τεχνικής άντλησης πληροφοριών μέσω της φωτογραφίας (Harper, 2002. Ketelle, 2010. Loewenthal, 2011. Sitvast & Abma, 2012. Weiser, 2001). Συγκεκριμένα, οι συμμετέχουσες κλήθηκαν να επιλέξουν πέντε φωτογραφίες: μια που αντανakλά το σημείο στο οποίο βρίσκονται, μία που αντανakλά το σημείο στο οποίο θα ήθελαν να φτάσουν, και τρεις φωτογραφίες που αντανakλούν τα ενδιάμεσα βήματα που χρειάζεται να ακολουθηθούν στην πορεία αυτή. Στη συνέχεια κλήθηκαν να μιλήσουν με βάση τις φωτογραφίες που είχαν επιλέξει για το σημείο όπου βρίσκονται καθώς και για όσα οραματίζονται στο μέλλον για τον εαυτό τους. Οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν μέσω χειρόγραφων σημειώσεων από την ερευνήτρια και μια συνερευνήτρια, καθώς δεν δόθηκε άδεια μαγνητοφώνησης από τη διοίκηση του Σχολείου. Οι σημειώσεις τέθηκαν σε σύγκριση, δημιουργώντας ένα συνολικό κείμενο. Κατά τη συλλογή των δεδομένων έγινε προσπάθεια να καταγραφούν τα λεχθέντα με όσο το δυνατό μεγαλύτερη λεπτομέρεια και αυτολεξεί.

Τα δεδομένα αναλύθηκαν στη συνέχεια μέσω της αφηγηματικής προσέγγισης. Βασικές αναλυτικές έννοιες αποτέλεσαν ο *αφηγηματικός τύπος* και η *αφηγηματική ταυτότητα*. Το κείμενο αναγνώστηκε πολλές φορές, με στόχο τον αναστοχασμό πάνω στο περιεχόμενο κάθε αφήγησης με βάση τον ολιστικό τρόπο ανάλυσης περιεχομένου που προτείνει η Lieblich (1998). Καταγράφηκε έτσι μια πρώτη συνολική εντύπωση για την κάθε ιστορία και προσδιορίστηκαν τα θέματα που φαίνονταν σημαντικά και επαναλαμβανόμενα σε κάθε ιστορία. Στη συνέχεια, εντοπίστηκαν

τα θέματα που ήταν κοινά στις διαφορετικές αφηγήσεις και ομαδοποιήθηκαν. Έπειτα, η ανάλυση εστιάστηκε στην πλοκή, δηλαδή στην μορφή της ιστορίας, και στην αφηγηματική τυπολογία, στην εξέλιξη των γεγονότων μέσα στην αφήγηση και στην αφηγηματική συνοχή. Σε ό,τι αφορά την αφηγηματική εξέλιξη της ιστορίας, θεωρήθηκε χρήσιμη η κατηγοριοποίηση των αφηγήσεων σε ένα μοντέλο χρονικής ακολουθίας από το παρελθόν στο μέλλον σύμφωνα με το μοντέλο των Gergen και Gergen (1986), παρόλο που ενυπήρχαν στοιχεία του εγκύκλιου μοντέλου (Lucius-Hoene & Deppermann (2002 όπως αναφέρονται στον Τσιώλη, 2014), σύμφωνα με το οποίο η πλοκή της βιοαφήγησης καθορίζεται από την παροντική αφηγηματική οπτική και συνδέει τα γεγονότα και τις εξελίξεις κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να καταδειχθεί και να δικαιολογηθεί η παρούσα κατάσταση. Επιπλέον, οι φωτογραφίες αναλύθηκαν με την μέθοδο που προτείνει η Keats (2009) σχετικά με την «ανάγνωση» των φωτογραφιών στις αφηγήσεις, αναλύοντας δηλαδή τα λεχθέντα των συμμετεχουσών για τις επιλεχθείσες φωτογραφίες, δεδομένου ότι οι τελευταίες αποτελούν ερεθίσματα που ενισχύουν αναμνήσεις, σχόλια και συζητήσεις για την εσωτερική αφήγηση του περιεχομένου τους (Banks, 2001).

Ευρήματα

Βάσει των κοινών σημείων που εγγράφονται στις ιστορίες των έγκλειστων γυναικών της παρούσας έρευνας αναδείχθηκαν δύο βασικοί αφηγηματικοί τύποι: η *αφήγηση της αποκατάστασης* (Frank, 1995) και η *αφήγηση της μερικής αναγέννησης*. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν τα βασικά χαρακτηριστικά του κάθε αφηγηματικού τύπου, με βάση μια αντιπροσωπευτική περίπτωση για τον κάθε τύπο.

Η αφήγηση της αποκατάστασης, η οποία ήταν χαρακτηριστική στις αφηγήσεις δύο

από τις συμμετέχουσες, έχει ως κεντρικό χαρακτηριστικό την αναπάντεχη εμφάνιση της κρίσης στην ζωή του ατόμου στην κατά τα άλλα «φυσιολογική» ζωή, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά κάποιες πτυχές της, και το ξεπέραςμα της κρίσης αυτής καθώς το άτομο επανέρχεται στην πρότερη ζωή του. Η κρίση –παρόλο που αναγνωρίζεται η σοβαρότητα της- αναπαρίσταται ως κάτι εμβόλιμο στο ρου της ζωής, οι αιτίες δεν διερευνώνται και ο εαυτός διατηρεί επί της ουσίας τον πυρή-

να του. Ο τύπος της αποκατάστασης έχει μελετηθεί στις αφηγήσεις για την ασθένεια του καρκίνου από τον Frank (1995) και στην παρούσα έρευνα αποτέλεσε χρήσιμο ερμηνευτικό εργαλείο των αφηγήσεων.

Η αφήγηση της Αντριάνα που ακολουθεί επιλέχθηκε καθώς αναδεικνύει ξεκάθαρα το αίσθημα ότι το ρου της ζωής αποκαθίσταται μετά το πέρας του εγκλεισμού και ο εαυτός παραμένει αναλλοίωτος, παρόλη τη σοβαρότητα της κρίσης που βιώνει το άτομο.

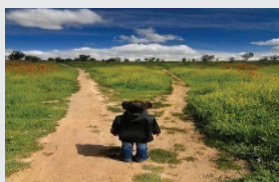
**Η αφήγηση της αποκατάστασης:
Αντριάνα: «δεν θέλω και δεν μπορώ να αλλάξω τίποτα»**

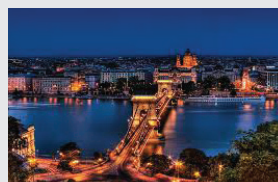
εικ. 2: «περιμένω»

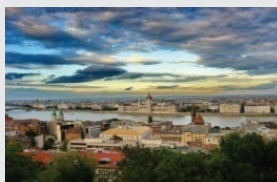
εικ.4: «τα φτερά μου»

εικ. 1: «μοναξιά»

εικ. 3: «επιτέλους φτάνω σπίτι»

εικ. 5: «τώρα όλα καλά»

Η Αντριάνα³, όπως φαίνεται και στις φωτογραφίες που επέλεξε, αισθάνεται σαν ένα μικρό κορίτσι μπροστά σε ένα σταυροδρόμι που σηματοδοτεί το δίλημά της ανάμεσα στην επιλογή του πατρικού της σπιτιού και του σπιτιού που διέμενε με τον σύζυγό της (εικ.1). Ονειρεύεται την επιστροφή στην πατρίδα της (εικ.5) και αναμένει την παρέλευση του χρόνου μέχρι να επιτευχθεί η επιστροφή αυτή (εικ.2). Καθώς ο στόχος της είναι η επιδιόρθωση της «βλάβης» στην κανονικότητα της ζωής της, η ίδια περιορίζεται στην απεικόνιση της επιστροφής της (εικ.3, εικ.4), απουσία ενεργητικής συμμετοχής και δράσης.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την αφήγησή της Αντριάνα, βλέπουμε την προσπάθεια να διατηρήσει την συνοχή του εαυτού επιδιώκοντας με κάποιο τρόπο να μην «μολυνθεί» από τον στιγματισμό του πλαισίου (Rowe, 2011). Η προσπάθεια αυτή παίρνει διάφορες μορφές, όπως να καθιστά το πλαίσιο της φυλακής ξένο προς την ίδια και την καταγωγή της «εγώ που έχω πατέρα αστυνομικό και η οικογένειά μου έχει σχέση με αστυνομία άκουγα πάντα ότι αυτοί που μπαίνουν φυλακή είναι κακοί άνθρωποι. Όταν άκουσε ο πατέρας μου για μένα είπε ότι δεν είναι παιδί μου, και καλά έκανε. Πού είδα τέτοια πράγματα εγώ; Έκανα βλακεία, ακολούθησα τον άνδρα μου. Είναι πρόβλημά μου», να παίρνει απόσταση από τις άλλες κρατούμενες «η φυλακή είναι δύσκολο για μένα, είμαι πολύ μόνη, δεν έχω φίλες, δεν θέλω φίλες» και να προβαίνει σε ένα υποκειμενικό διαχωρισμό του εαυτού ανάμεσα στον κακό άνθρωπο και στο παιδί, που χαρακτηρίζεται από αθωότητα, προκειμένου ενδεχομένως να συνάξει αντιφατικά στοιχεία του εαυτού της και να τον κατανοήσει (Clark, 2001). Τα έμφυλα χαρακτηριστικά της ωστόσο απουσιάζουν και στις δύο περιπτώσεις. Η αντίφαση είναι παρούσα και στο ζήτημα της ευθύνης και τον τρόπο που την διαπραγματεύεται, καθώς περιμένει

«ντοκουμέντα» όπως λέει για την αθώωση της, ενώ ταυτόχρονα παραδέχεται την ενοχή της. Συγχρόνως αναπαριστά τον άντρα της ως βασικό πρωταγωνιστή και φορέα δράσης της παραβατικότητας τον οποίο ή ίδια έκανε το λάθος να ακολουθήσει. Η παραδοχή αυτή αναδεικνύει το σχεσιακό στοιχείο της παραβατικότητας των γυναικών, όχι όμως με την μορφή της θυματοποίησης αλλά υπό το πρίσμα της αλλοιωμένης έννοιας των σχεσιακών υποχρεώσεων, όπως αναφέρει η Giffus (1992), ή της αρνητικής επιρροής σύμφωνα με την DeHart (2008).

Προβάλλοντας τον εαυτό της στο μέλλον, η Αντριάνα αναδεικνύει για άλλη μια φορά τη διαχείριση του στίγματος καθώς μιλά για αλλαγή εαυτού ανέφικτη και μη επιθυμητή ταυτόχρονα («δεν θέλω και δεν μπορώ να αλλάξω τίποτα»). Μοιάζει να μην έχει υποστεί βαθειά επίδραση από την εμπειρία της φυλάκισης και δεν φαίνεται να στοχάζεται επ'αυτής. Η προσωπική εμπλοκή για την αλλαγή των συνθηκών που οδήγησαν στον εγκλεισμό απουσιάζουν ενώ η αφήγησή της χαρακτηρίζεται από το αίσθημα της αναμονής για την παρέλευση του χρόνου, ώστε να μπορέσει η ίδια απολαύσει στο μέλλον όσα στερήθηκε στην φυλακή. Απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά σε στοχοθέτηση και επικρατεί η επιθυμία επιστροφής στην προ του εγκλεισμού θέση. Αυτά που αναζητά η Αντριάνα στο μέλλον είναι η επαφή με την οικογένεια της, οι υλικές ανέσεις, η χρηματική δύναμη και το ιδιοκτησιακό καθεστώς, καθώς και τις δραστηριότητες στις οποίες επιδιόταν στο παρελθόν (εικ. 2): «θέλω να φτάσω σπίτι πολύ γρήγορα και είμαι πολύ καλά. Πάω στην μητέρα μου και στον αδελφό μου. Ο πατέρας μου δεν θέλει να με δει. Βόλτα στο κέντρο, παίρνω ό,τι θέλω κάθομαι μια εβδομάδα σπίτι μου και μετά όλα καλά, είμαι πολύ χαρούμενη, πάω στον κήπο μου. Κοιμάμαι σε δικό μου κρεβάτι, έχω αμάξι, τα λεφτά μου, σπίτι, επαφή με οικογένε-

3. Χρησιμοποιούνται ψευδώνυμα και δεν αναφέρονται στοιχεία που μπορεί να αποκαλύψουν την ταυτότητα των συμμετεχουσών.

νεια. Μου λείπουν το σκι, σνόουμπορντ, τζετ σκι». Η ίδια παραμένει στην νοερή δημιουργία εικόνων της πατρίδας της (εικ.4, εικ.5): «θα στείλει λεφτά η μαμά, θα κλείσω εισιτήρια, δυόμιση ώρες η πτήση, κάθω στο παράθυρο, είμαι χαρούμενη όταν πάω σπίτι μου. Νιώθω ανακούφιση, νοσταλγία. Αυτό το βλέπεις όταν φτάνεις στην πατρίδα μου. Εδώ είμαι πολύ χαρούμενη. Παίρνω ταξί και σε μισή ώρα είμαι σπίτι».

Στο συγκεκριμένο τύπο αφήγησης ο εαυτός διατηρεί την συνοχή του μέσα στον χρόνο (Frank, 1995), ενώ υπάρχει έντονη η ανάγκη διατήρησης της προοπτικής του μέλλοντος, όπως αποτυπώνεται και από τις επιλεγθείσες φωτογραφίες που στην πλειονότητα τους απεικονίζουν την πατρίδα της συμμετέχουσας. Η Αντριάνα «τακτοποιεί» με τον τρόπο αυτό την εμπειρία της φυλάκισης μέσα σε μια παρένθεση και επιζητά την επιστροφή στην κανονικότητα που βίωνε πριν τον εγκλεισμό. Η ιδέα που κυριαρχεί είναι ότι όλα μπορούν να διορθωθούν. Η αφήγηση της Αντριάνα θυμίζει την αφήγηση του ήρωα όπως αναφέρε-

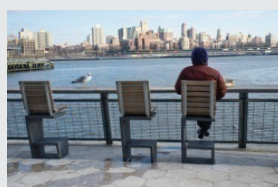
ται από τους Youngs και Canter (2012) όπου τα εμπόδια ξεπερνιούνται –εν προκειμένω ο εγκλεισμός– ώστε να ευοδωθούν αγνές και γεμάτες ευχαρίστηση προοπτικές.

Ο δεύτερος αφηγηματικός τύπος που αναδείχθηκε από την ανάλυση των αφηγήσεων των υπόλοιπων τεσσάρων έγκλειστων γυναικών, ο τύπος της μερικής αναγέννησης, φέρει τα χαρακτηριστικά ενός επίπουου παρελθόντος με διαφόρων τύπων δυσκολίες και ένα παρόν που διαπνέεται από οραματιζόμενες αλλαγές στον εαυτό και στην ζωή των γυναικών μετά το πέρας του εγκλεισμού, παρά την κρίση του εγκλεισμού που βιώνεται ως μια κατάσταση τραυματική και αποσταθεροποιητική. Έτσι αναδύονται μετατοπίσεις στην ταυτότητα των έγκλειστων γυναικών που θα πάρουν μορφή μετά την αποφυλάκιση, με αφορμή τον αναστοχασμό και την –έστω και μερική-επανασύσταση του συστήματος αξιών που διατηρούσαν μέχρι τώρα μέσα από τον απολογισμό των πεπραγμένων. Χαρακτηριστική περίπτωση του τύπου αυτής της αφήγησης αποτελεί η Εσμεράλδα.

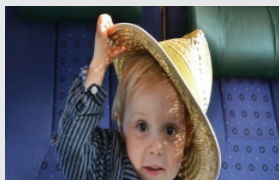
Η αφήγηση της μερικής αναγέννησης: Εσμεράλδα - «είμαι σαν παιδί που καταλαβαίνει τώρα τι πρέπει να κάνει»

ΕΙΚ. 2: «ελπίδα»

ΕΙΚ. 4: «ηρεμία μέσα από την σκέψη»

ΕΙΚ. 1: «δυνατό παιδί»

ΕΙΚ. 3: «έναν άνδρα δίπλα μου»

ΕΙΚ. 5: «μόνη μου θα προσπαθώ»

Η Εσμεράλδα στην παρούσα φάση του εγκλεισμού νιώθει ως παιδί που μεγαλώνει εκ νέου και γνωρίζει αυτή τη φορά πώς πρέπει να πορευτεί εφεξής (εικ.1). Η ολοκλήρωση της πορείας αυτής θα την καταστήσει δυνατή, καθαρή και ελεύθερη, όπως ο καταρράκτης που απεικονίζεται στην εικ. 5, που αποτελεί τον επιδιωκόμενο στόχο για την ίδια. Τα προσωπικά της στηρίγματα σε αυτή την πορεία είναι η πίστη και η ελπίδα (εικ.2), που εκπορεύονται από την ύπαρξη του παιδιού της, η ανάγκη της για ένα νέο σύντροφο που θα την στηρίζει σε μια κοινή ανελκτική πορεία (εικ.3) και ο χρόνος που χρειάζεται (εικ.4) για να «τακτοποιήσει» εντός της τα πεπραγμένα και για να θέσει νέους στόχους.

Αναλυτικότερα η Εσμεράλδα, ανατρέχοντας στο επώδυνο παρελθόν της, αναφέρεται στην κακοποίηση που υπέστη, στις δυσκολίες της μετανάστευσης αλλά και στις δυσκολίες που αντιμετώπισε στη συζυγική σχέση. Αναφέρει μια προσωπική ιστορία γεμάτη δυσκολίες και κακουχίες, ενδεχομένως σε μια προσπάθεια να δικαιολογήσει την παραβατικότητα και τον εγκλεισμό της: «Από μικρή είμαι μέσα στα προβλήματα. Δεν έζησα παιδική ηλικία. Ο μπαμπάς να πίνει, η μαμά άρρωστη, η αδελφή μικροπαντρεύτηκε. Από την βροχή έφυγα και πήγα στον αέρα. Γι' αυτό παντρεύτηκα, όμως πήγα σαν σκυλί. Οι γονείς μου έδωσαν λεφτά για να με δώσουν. Κι οι δικοί του γονείς δεν με ήθελαν. Ήθελα πολύ να δουλεύω αλλά ο άνδρας μου με ζήλευε, δεν ήθελε να δουλεύω. Σαν αρρώστια είναι αυτό. Ήρθα με τον άνδρα μου και την κόρη μου για δουλειά. Καθάριζα σπίτια, πουλούσα κεράκια, χαρτομάντιλα. Είναι λίγο τεμπέλης. Είχαμε ζήλιες, τσακωμούς. Με χτύπησε κάποιες φορές. Ήθελα να 'ναι σαν άνδρας στο σπίτι, να σταματήσει να με ζηλεύει. Είναι σαν αλυσίδα στο λαιμό. Εγώ δουλεύω ενώ εκείνος κάθεται. Ήθελα πολλές φορές να τον χωρίσω αλλά στην κουλτούρα μου οι άνθρωποι δεν μπορούν. Είναι και το παιδί». Στην παραπάνω αφήγηση η Εσμεράλδα παρουσιάζει τον εαυτό της ως επιβαρυσμένο και αδύναμο να κάνει

τις αλλαγές που θα ήθελε, περιορισμένη από την οικογένεια, τις οικονομικές δυσκολίες και τους περιορισμούς της κουλτούρας της.

Στη συνέχεια, και ενδεχομένως για να διαχειριστεί τον στιγματισμό που συνοδεύει την ταυτότητα του παραβάτη, η Εσμεράλδα εγκιβωτίζει την παραβατικότητα στα πλαίσια εξαναγκασμού για την αποφυγή περαιτέρω κακοποίησης: «Είμαι εδώ λόγω του άνδρα μου, μου είπε να βοηθήσω την ξαδέλφη μου να κλέβει και εγώ δεν κλέβω. Δεν ήθελα. Δεν ήθελα να τον ακούω. Με έπιασε άγχος, μας έπιασαν», γεγονός που προσθέτει στον χάρτη της πολυθυματοποίησης μια έννοια που συναντούμε στην βιβλιογραφία αναφορικά με τις έγκλειστες γυναίκες (DeHart, 2008. Felitt & Anda, 2008. Fuentes, 2013. Gilfus, 1992) και η οποία αναφέρεται στην πολλαπλότητα των τραυμάτων και την επαναληψιμότητα της θυματοποίησης με διάφορες μορφές. Στην αφήγηση της Εσμεράλδα το φύλο κατέχει σημαντικό ρόλο για τη μειονεκτική θέση αδυναμίας στην οποία βρίσκεται. Συγκεκριμένα περιγράφει να γίνεται «αντικείμενο» προς πώληση, αδυνατεί να αποχωρήσει από την κακοποιητική σχέση με τον σύζυγό της λόγω της απαγόρευσης του χωρισμού στην κουλτούρα της και λόγω του παιδιού. Η επίδραση του φύλου τόσο στην υποβάθμιση της ζωής των γυναικών όσο και στην εμπλοκή στην παραβατικότητα ως παράγοντας που αλληλοπλέκεται και με άλλες παραμέτρους έχει επισημανθεί από αρκετές έρευνες (π.χ. Clark, 2001. Ferraro & Moe, 2003. Gilfus, 1992. MacDonald, 2013. Proctor, 2009. Tripodi & Petus-Davis, 2013). Στον ίδιο τόνο υιοθετεί την ταυτότητα του αδύναμου παιδιού που αφενός είναι αθώο θύμα, αφετέρου μεγαλώνει εκ νέου και ως δυνατό γίνεται φορέας αλλαγών: «Σαν ένα δυνατό παιδί που περπατάει, παίζει είμαι. Σαν παιδί που καταλαβαίνει τώρα τι πρέπει να κάνει. Να είναι στον σωστό δρόμο. Θέλω να προσπαθήσω να βρω δουλειά, να χωρίσω τον άνδρα μου. Κακό ήταν που έκλεβα αλλά είχα ανάγκη. Μετάνιωσα δεν θα το ξανακάνω». Οι υγιέστερες διαδρομές που

οραματίζεται είναι αποτέλεσμα της επαναξιολόγησης των διαστάσεων της ζωής: «Εδώ μέσα καταλαβαίνεις την αλήθεια. Έξω υπάρχει υποκρισία και ψέμα. Εδώ μέσα μαθαίνεις από την ζωή των άλλων. Κάθε μέρα νιώθω πιο δυνατή και πιο σίγουρη. Εδώ έμαθα ότι επειδή η ζωή είναι πολύ μικρή πρέπει να τη ζήσουμε. Η ζωή είναι πολύτιμη, έχει μεγάλη αξία και τα μικρά πράγματα στη ζωή μας είναι σημαντικά». Αυτή η διεργασία επαναξιολόγησης των προτεραιοτήτων των αξιών και οι επιδιωκόμενες αλλαγές που αναφέρει η Εσμεράλδα έχουν παρατηρηθεί και σε άλλες έρευνες με εγκλειστες γυναίκες (Proctor, 2009).

Η φωτογραφία που επιλέγει για να μιλήσει για την ελπίδα (εικ.2) «Χρειάζομαι την ελπίδα αλλιώς τίποτα δεν γίνεται. Η ελπίδα και η ζωή μου είναι η κόρη μου. Θέλω να θυμηθώ το πρόσωπό της και δεν μπορώ» μας παραπέμπει στην χριστιανική πίστη, γεγονός που ιεροποιεί το παιδί της για την ίδια. Η δυσφορία των εγκλειστων γυναικών λόγω της απομάκρυνσης από τα παιδιά τους και παράλληλα η ενδυνάμωση τους που εδράζεται στην ύπαρξη των παιδιών έχει βρεθεί και σε άλλες έρευνες (Barnes & Stringer, 2014. Visher & O'Connell, 2012). Έχει υποστηριχθεί ότι η μητρότητα αντισταθμίζει την ταυτότητα του παραβάτη, ενώ λειτουργεί για αρκετές γυναίκες ως αιτία να ανακατασκευάσουν το παρελθόν ως μια εμπειρία που διδάσκει και τις αλλάζει (Proctor, 2009).

Ο νέος εαυτός που επιλέγει η Εσμεράλδα απεικονίζεται ως καταρράκτης (εικ.5) και ενδύεται με δυναμικότητα και καθαρότητα σε αντιδιαστολή με τον παροντικό στιγματισμό: «Ελεύθερη σαν νερό, δυνατή σαν καταρράκτης. Όπως το καθαρό νερό. Με τη βροχή μαζεύει, κάνει μπαμ καμιά φορά. Έτσι κι εγώ. Θέλω να προσπαθώ μόνη μου, να μην περιμένω από άλλους. Θέλω να με φοβούνται λίγο. Να ξέρουν, αυτή είναι πονηρή να προσέχουμε τι κάνουμε». Όσα δεν εκπληρώθηκαν δίνουν τη θέση τους στο μέλλον, όπως ο σεβασμός και η εκτίμηση («να μην με εκμεταλλεύονται, να 'μαι διεκδικητική, να εκτιμούν το καλό που

κάνω») με ανάγκη για συντροφικότητα ελεύθερη κακομεταχείρισης: «Έναν άνδρα θέλω δίπλα μου, να με βοηθάει να ανεβαίνουμε, να πάμε ψηλά. Να είναι το δεξί μου χέρι, να τον εμπιστεύομαι». Στο σημείο αυτό η αφήγηση της Εσμεράλδα βρίθει νύξεων αναγέννησης, ομοιάζοντας στο νόημα του «εαυτού ως περιοχή ανάπτυξης», που απέδωσαν εγκλειστες γυναίκες στην έρευνα του Rowe (2011). Στο νόημα αυτό ο εαυτός ανακάμπτει έπειτα από το διαθέσιμο χρόνο που υπάρχει στην φυλακή για αναστοχασμό και φέρει πλέον μια αίσθηση αυτοαποτελεσματικότητας και σιγουριάς. Παρόμοια ευρήματα εντοπίζονται και σε άλλες μελέτες που συνδέουν τις αλλαγές στην ταυτότητα με την επιτυχή μετάβαση στην κοινότητα (Giordano, Cernkovich & Rudolph, 2002. Harris, 2011. Laub & Sampson, 2001. Maruna, 2001. Uggen, Manza & Behrens, 2003. Visher & O'Connell, 2012).

Η αφήγηση της Εσμεράλδα αναδεικνύει την σταδιακή ανακατασκευή της αφηγηματικής ταυτότητας. Από θύμα των περιστάσεων στο παρελθόν και παιδί χωρίς ανεμελιά, «κατακτά» την παιδικότητα στο παρόν, η οποία χαρακτηρίζεται κυρίως από την έννοια της καθαρότητας. Η καθαρότητα αυτή την καταδεικνύει ξένη προς το πλαίσιο της φυλακής, αλλά η ευκαιρία ανάπτυξης εκ νέου της επιτρέπει να επαναξιολογήσει τη ζωή της, στοχαζόμενη επ'αυτής. Έτσι αναδύεται μια πιο δυναμική πλευρά του εαυτού, καθώς από αδύναμη και θύμα γίνεται φορέας δράσης και παίρνει αποφάσεις για τη ζωή της. Σε ό,τι αφορά το φύλο, στην αφήγησή της η Εσμεράλδα εκκινώντας από αδύναμη, προχωρά σε μια άφυλη κατάσταση, αυτή του παιδιού, και καταλήγει σε μια γυναίκα με ανάγκη για συντροφικότητα, ενώ παράλληλα η μητρική ταυτότητα διατρέχει όλη της την ιστορία.

Συζήτηση και συμπεράσματα

Η ανάλυση των αφηγήσεων έξι εγκλειστων γυναικών ανέδειξε δύο βασικούς

αφηγηματικούς τύπους. Ο τύπος της αποκατάστασης αντανakλά ιστορίες όπου οι έγκλειστες γυναίκες οραματίζονται τη ζωή τους όπως την άφησαν πριν τον εγκλεισμό, σε μια διεργασία που προσομοιάζει ορισμένες φορές της άρνηση της κατάστασης. Αυτή η στάση βοηθά ενδεχομένως στην διατήρηση της αίσθησης ελέγχου απέναντι σε μη προβλέψιμα συμβάντα. Ο τύπος της μερικής αναγέννησης, από την άλλη πλευρά, φέρει ψήγματα αλλαγών που θα πάρουν μορφή στο επιθυμητό μέλλον, πλησιάζοντας το νόημα του εαυτού ως «περιοχή ανάπτυξης» του Rowe (2011), χωρίς όμως να ταυτίζονται με αυτό. Στις ιστορίες αυτές, οι γυναίκες αναπαριστούν το παρελθόν τους και το αναδεικνύουν ως επίπονο και τις ίδιες ως θύματα και αγωνίστριες ταυτόχρονα, ευρήματα που είναι συμβατά με τις παρατηρήσεις της σχετικής βιβλιογραφίας (Ferraro, 2003. Mahoney & Daniel, 2006. Moloney, van den Bergh & Moller, 2009. Pritchard, Jordan & Jones, 2014. Radosh, 2002. Tripodi & Pettus-Davis, 2013).

Η ανακατασκευή της ταυτότητας είναι παρούσα σε όλες τις αφηγήσεις, ανεξαρτήτως τύπου, ως απόρροια της νοηματοδότησης της κρίσης του εγκλεισμού και της προσπάθειας των γυναικών να αποδώσουν συνοχή στην ιστορία της ζωής τους. Οι αιτιακές αποδόσεις που κάνουν οι συμμετέχουσες σχετικά με την παραβατικότητα φέρουν έμφυλες διαστάσεις, που αντανakλώνται στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Η ανάληψη της ευθύνης αφορά κυρίως τα αυτοητώμενα μοτίβα συμπεριφοράς στο πλαίσιο των σχέσεων αυτών –κυρίως στο δεύτερο αφηγηματικό τύπο– για τις οποίες αξιώνουν προσδοκίες μετά την αποφυλάκιση (Wright et al., 2014). Δικαιολογώντας έτσι την παραβατικότητα, πιθανώς, οι συμμετέχουσες περιέρχονται στην θέση της αδικημένης και αποποιούνται της ταυτότητας του παραβάτη. Επιπλέον, προκειμένου ίσως να διατηρήσουν της αίσθηση της ακεραιότητας και της θετικής ταυτότητας (Rowe, 2011) παίρνουν μια ηθική απόσταση από τις άλλες έγκλειστες ή διαφοροποιούνται βάσει κατα-

γωγής, βιωμάτων και του είδους της παράβασης που διέπραξαν. Αυτή η αποστασιοποίηση επιτυγχάνεται και μέσω της επίκλησης της πίστης στον Θεό, η οποία προσηγορεύει προς μια ενάρετη ταυτότητα και με κάποιο τρόπο αποδυναμώνει τη βούληση, και κατ' επέκταση και την ευθύνη, για την παραβατικότητα. Οι δικαιολογίες που προβάλλουν για την παραβατικότητα μπορεί να θεωρηθούν προσπάθεια να καταστήσουν κατανοητή την εμπειρία του εγκλεισμού, να γεφυρώσουν το πεπραγμένο με το υποσχόμενο, και να επιδιορθώσουν το αφηγηματικό ρήγμα (Scott & Lyman, 1968).

Όσον αφορά την έμφυλη διάσταση της αφηγηματικής ταυτότητας, ιδιαίτερα σημαντικός φαίνεται να είναι ο μητρικός ρόλος για όσες συμμετέχουσες έχουν παιδιά, καθώς η μητρότητα εμφανίζεται ως προεξάρχουσα ταυτότητα. Μπορεί να θεωρηθεί ότι η κεντρική θέση που αποδίδεται στη μητρότητα αποτελεί τρόπο διαχείρισης του στίγματος και των επίπονων νοημάτων που πιθανόν λανθάνουν του εγκλεισμού (Barnes & Stringer, 2014. Ferraro, 2003. Kline, 1995). Αντίθετα, η θηλυκή διάσταση απουσιάζει καθώς ο στιγματισμός φαίνεται να επιδρά στον τρόπο που οι συμμετέχουσες αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως «θηλυκές». Μέσα από τις αφηγήσεις των έγκλειστων γυναικών, σχηματοποιείται λοιπόν το «είδος» της γυναίκας που μπορούν να είναι. Οι θηλυκές και σεξουαλικές όψεις εκλείπουν, και η μητρότητα επικρατεί, έναντι της οποίας κρίνονται οι ζωές τους. Ανάλογο εύρημα είχε διαφανεί και στην έρευνα των Κασσέρη & Αυδή (2008) με γυναίκες πρώην χρήστριες εξαρτησιογόνων ουσιών. Έτσι αναδεικνύεται η κεντρικότητα του φύλου στην διαδρομή της ζωής των γυναικών αλλά και ως νοηματοφόρος άξονας των επιλογών τους. Επί του συνόλου φαίνεται πως οι αφηγήσεις των συμμετεχουσών στην έρευνα αυτή ήταν μεν λιπητερές ιστορίες, ο αναστοχασμός εντούτοις πιθανώς να βοήθησε τις αφηγήτριες να ανασκευάσουν το παρελθόν με τρόπο που να δίνει νόημα στην ιστορία τους (Jarvinen, 2004).

Συμβολή της έρευνας

Παρά τους περιορισμούς της έρευνας, που απορρέουν κυρίως από το μικρό δείγμα και τον αντίστοιχο περιορισμό στη δυνατότητα γενίκευσης των ευρημάτων, ευελπιστούμε ότι τα ευρήματα θα συνδράμουν στην ελληνική ερευνητική βιβλιογραφία για μια πλουσιότερη κατανόηση του βιώματος του εγκλεισμού, αναδεικνύοντας τις φωνές των γυναικών που ακούστηκαν. Η αφηγηματική προσέγγιση βοήθησε στην καλύτερη κατανόηση των αντιλήψεων των γυναικών αυτών, για το τι σημαίνει να είσαι μετανάστρια, έγκλειστη και μητέρα. Η εισαγωγή της φωτογραφίας μάλιστα στην συνέντευξη ως επικουρικό εργαλείο ανοίγει τον ορίζοντα διερεύνησης των νοημάτων που αποδίδουν στον εγκλεισμό και στην συνολικότερη ζωή τους, παρέχοντας εναλλακτικές για πληθυσμούς, όπου η γλώσσα αναστέλλει την απόδοση λεπτότερων αποχρώσεων. Επιπλέον εισχωρώντας σε βαθύτερα επίπεδα της συνείδησης προκύπτουν ευρήματα, τα οποία πιθανόν να μην είχαν προκύψει σε μια συνέντευξη που θα βασιζόταν αποκλειστικά στη γλώσσα. .

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η ερευνητική βιβλιογραφία σχετικά με τον εγκλεισμό έχει ασχοληθεί σχεδόν αποκλειστικά με τον πληθυσμό των έγκλειστων ανδρών, αλλά καθώς διαπιστώνουμε ότι οι έγκλειστες γυναίκες έχουν διαφορετικές ανάγκες και διαφορετική πορεία προς την παραβατικότητα, έρευνες σαν την παρούσα εμπλουτίζουν το πεδίο της κατανόησης του εγκλεισμού μέσα από την οπτική των ίδιων των γυναικών. Υπό αυτό το πρίσμα εγείρονται προβληματισμοί για την αναγκαιότητα εφαρμογής προγραμμάτων εντός του πλαισίου της φυλακής, εστιασμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες των γυναικών και στην υποστήριξη νέων ταυτοτήτων μακριά από την παραβατικότητα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alheit, P. (2003/2013). «Ταυτότητα και βιογραφία. Η συμβολή της βιογραφικής έρευνας σε μια θεωρία της ταυτότητας στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες». Στο: Τσιώλης, Γ. και Σιούτη, Ε. (επιμ.), *Βιογραφικές (ανα)κατασκευές στην ύστερη νεωτερικότητα. Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της βιογραφικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες* (σσ. 173-222) μτφρ. Γ. Τσιώλης και Θ. Τάσης). Αθήνα: Νήσος.
- Banks, M. (2001). *Visual methods in social research*. Sage.
- Banks, J. (2011). Foreign national prisoners in the UK: Explanations and implications. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 50(2), 184-198.
- Barnes, S. L. and Stringer, E. C. (2014). Is Motherhood Important? Imprisoned Women's Maternal Experiences Before and During Confinement and Their Postrelease Expectations. *Feminist Criminology*, 9(1), 3-23.
- Bosworth, M. (1999). *Engendering Resistance: Agency and Power in Women's Prisons*. Dartmouth: Ashgate.
- Bosworth, M. (2003). Gender, race and sexuality in prison. In: Zaitzow BH and Thomas J. (eds) *Women in Prison: Gender and Social Control*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 137-153.
- Carlen, P., & Worrall, A. (2004). *Analysing women's imprisonment*. Cullompton, UK: Willan.
- Carlton, B., & Baldry, E. (2013). Therapeutic correctional spaces, transcerceral interventions: Post-release support structures and realities experienced by women in Victoria, Australia. In B. Carlton & M. Segrave (Eds.), *Women exiting prison: Critical essays on gender, post release support and survival* (pp. 56-76). London, England: Routledge.
- Clark, C. M. (2001). Incarcerated Women and the Construction of the Self. For full text: <http://www.coe.uga.edu/hsp/monographs1/clark.pdf>.
- DeHart, D. (2008). Pathways to Prison: Impact of Victimization in the Lives of Incarcerated Women. *Violence Against Women*, 14(2), 1362-1381.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse

- Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of preventive medicine*, 14(4), 245-258.
- Ferraro, K. J., & Moe, A. M. (2003). Mothering, crime, and incarceration. *Journal of Contemporary Ethnography*, 32(1), 9-40.
- Frank, A. (1995). *The wounded storyteller: Body, illness and ethics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fuentes, C. M. (2013). Nobody's Child: The Role of Trauma and Interpersonal Violence in Women's Pathways to Incarceration and Resultant Service Needs. *Medical Anthropology Quarterly*, 28(1), 85-104.
- Gergen, K. J. and Gergen, M. M. (1988). "Narrative and the Self as Relationship", in Leonard Berkowitz (ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 21, pp. 17-56. San Diego, CA: Academic Press.
- Gilfus, M. E. (1992). From victims to survivors to offenders: Women's routes to entry and immersion in street crime. *Women and criminal Justice*, 4(1), 62-89.
- Giordano, P. C., Cernkovich, S. A. and Rudolph, J. L. (2002). Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology* 107, 990-1064.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Greer, K. (2000). The changing nature of interpersonal relationships in a women's prison. *Prison Journal* 80(4): 442-468.
- Harper, D. (2002). Talking about Pictures: A case for photo elicitation. *Visual Studies*, 17(1), 13-26.
- Harris, A. (2011). Constructing clean dreams: Accounts, future selves, and social and structural support as desistance work. *Symbolic Interaction*, 34(1), 63-85.
- Ivanoff, A., Blythe, B. J., Tripodi, T., & Chaiklin, H. (1995). Involuntary Clients in Social Work Practice: A Research Based Approach. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 183(8), 551.
- Jarvinen, M. (2004). Life histories and the perspective of the present. *Narrative Inquiry*, 14(1), 45-68.
- Θεμελή, Ο. (2008). «Διαχείριση κρίσεως σε «ολοπαγή ιδρύματα». Το παράδειγμα της φυλακής». Στο Γιωτάκος Ο. *Παρέμβαση στην κρίση*(σσ. 339-354). Αθήνα: Αρχιπέλαγος.
- Κασσέρη, Ζ. & Αυδή Ε. (2008). Ουσιοεξάρτηση, ταυτότητα και φύλο: αφηγηματική μελέτη μιας περίπτωσης. *Hellenic Journal of Psychology*, 5, 1-32.
- Keats, P. A. (2009). Multiple texts analysis in narrative research: visual, written and spoken stories of experiences. *Qualitative Research*, 9(2), 181-195.
- Ketelle, D. (2010). The Ground They Walk On: Photography and Narrative Inquiry. *The Qualitative Report*, 15(3), 547-568.
- Kline, M. (1995). "Complicating the ideology of motherhood: Child welfare law and First Nation women". In *Mothers in law: Feminist theory and the legal regulation of motherhood*, edited by Martha A. Fineman and Isabel Karpin, 118-41. New York: Columbia University Press.
- Kox, W., Meeus, W., & Hart, H. T. (1991). Religious conversion of adolescents: Testing the Lofland and Stark model of religious conversion. *Sociological Analysis*, 52, 227-240.
- Laub, J. H., Sampson R. J. (2001). "Understanding desistance from crime". In *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, pp. 1-69. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Lieblich, A. (1998). The holistic-content perspective. *Narrative research: Reading analysis and interpretation*. Thousand Oaks, Cal.: Sage, 62-87.
- Loewenthal, D. (2011). Editorial. *European Journal of Psychotherapy & Counseling*, 13(4), 297-302.
- McAdams, D. P. (1996). Personality, modernity, and the storied self: A contemporary framework for studying persons. *Psychological inquiry*, 7(4), 295-321.
- MacDonald, M. (2013). Women prisoners, mental health, violence and abuse. *International Journal of Law and Psychiatry*, 36, 293-303.
- Mahoney, A. M. and Daniel, C. A. (2006). Bridging the Power Gap: Narrative Therapy With Incarcerated Women. *The Prison Journal*, 86(1), 75-88.
- Maruna, S. (2001). *"Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild Their Lives"*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Maruna, S., Wilson, L. and Curran, K. (2006). Why God Is Often Found Behind Bars: Prison Conversions and the Crisis of Self-Narrative. *Research in Human Development*, 3(2 & 3), 161-184.
- McAdams, D. (2001). The psychology of Life

- Stories. *Review of General Psychology*, 5(2): 100-122.
- McAdams, D. P., & Janis, L. (2004). Narrative Identity and Narrative Therapy.
- Mead, G. H. (1932/1959). *The philosophy of the present* (A. E. Murphy, Ed.). La Salle, IL: Open Court.
- Moloney, K. P., van den Bergh B. J. and Moller, L. F. (2009). Women in prison: The central issues of gender characteristics and trauma history. *Public Health*, 123, 426-430.
- Murray, M. & Sargeant, S. (2012). Narrative Psychology. In Harper, D. and Thompson, A. R. (Eds.), *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy. A guide for Students and Practitioners* (σ.163-175). John Wiley & Sons, Ltd.
- O'Reilly, A. (2006). Rocking the cradle: Thoughts on motherhood, feminism and the possibility of empowered mothering. *Toronto: Demeter P.*
- Petersilia, J. (2009). When prisoners come home: Parole and prisoner reentry. New York: Oxford University Press.
- Pogrebin, M. R. and Dodge, M. (2001). Women's accounts of their prison experiences. A retrospective view of their subjective realities. *Journal of Criminal Justice*, 29, 531-541.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Pritchard, A. J., Jordan, C. E. and Jones, L. (2014). A Qualitative Comparison of Battered Women's Perceptions of Service Needs and Barriers Across Correctional and Shelter Contexts. *Criminal Justice and Behavior*, 41(7), 844-861.
- Proctor, J. (2009). The imprisonment insights of Female Inmates: Identity & Cognitive Shifts for Exiting a Criminal Lifestyle. *Journal of Justice Policy*, 6(1), 1-32.
- Radosh, P. F. (2002). Reflections on Women's Crime and Mothers in Prison: A Peacemaking Approach. *Crime and Delinquency*, 48 (2), 300-315.
- Roussi, P. & Avdi, E. (2008). Meaning-Making and chronic illness: Cognitive and narrative approaches. *Hellenic Journal of Psychology*, 5, 147-178.
- Rowe, A. (2011). Narratives of self and identity in women's prisons: Stigma and the struggle for self-definition in penal regimes. *Punishment and Society*, 13(5), 571-591.
- Smart, J. (1998). Sex, the state and the 'scarlet scourge': gender, citizenship and venereal diseases regulation in Australia during the Great War [1]. *Women's History Review*, 7(1), 5-36.
- Scott, M. B., & Lyman, S. M. (1968). Accounts. *American Sociological Review*, 33, 46-62.
- Simpson, A. and Barker, P. (2007). The persistence of memory: using narrative picturing to cooperatively explore life stories in qualitative inquiry. *Nursing Inquiry*, 14(1), 35-41.
- Singer, J. A. (2004). Narrative identity and meaning making across the adult lifespan: An introduction. *Journal of personality*, 72(3), 437-460.
- Sitvast, J. E. and Abma, T. A. (2012). The Photo-Instrument as a Health Care Intervention. *Health Care Anal*, 20, 177-195.
- Taylor, R. (2004). *Women in prison and children of imprisoned mothers: preliminary research paper*. Quaker United Nations Office.
- Tripodi, S. J and Pettus-Davis, C. (2013). Histories of childhood victimization and subsequent mental health problems, substance use, and sexual victimization for a sample of incarcerated women in the US. *International Journal of Law and Psychiatry*, 36, 30-40.
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα, εκδ. Κριτική.
- Uggen, C., Manza, J., Behrens, A. (2003). Stigma, role transition, and the civic reintegration of convicted felons. In *After Crime and Punishment: Ex-offender Reintegration and Desistance from Crime*, ed. Maruna, S., Immarigeon, R. New York: State Univ. NY Press. In press.
- Van Schalkwyk, G. J. (2010). Collage Life Story Elicitation Technique: A Representational Technique for Scaffolding Autobiographical Memories. *The Qualitative Report Volume*, 15 (3), 675-695.
- Van Wormer, K. (2001). *Counseling female offenders and victims: A strengths-restorative approach*. Springer Publishing Co.
- Visher, C. A. and Travis, J. (2003). Transitions from Prison to Community: Understanding Individual Pathways. *Annual Review of Sociology*, 29, 89-113.
- Visher, C. A. and O'Connell, D. J. (2012). Incarceration and inmates' self-perceptions about returning home. *Journal of Criminal Justice*, 40, 386-393.

- Walker, K., Bowen, E. and Brown, S. (2013). Psychological and criminological factors associated with desistance from violence: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior, 18*, 286-299.
- Ward, D. and Kassebaum, G. (1965). *Women's Prison: Sex and Social Structure*. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Ward, T. and Marshall, B. (2007). Narrative Identity and Offender Rehabilitation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 51*(3), 279-297.
- Weiser, J. (2001). Phototherapy techniques: Using clients' personal snapshots and family photos as counseling and therapy tools. *Afterimage, 29*(3), 10.
- Willis, K., & Rushforth, C. (2003). The Female criminal: An overview of women's drug use and offending behavior. Canberra: Australian Institute of Criminology, 246, 1-6.
- Wright, E. M., DeHart, D. D, Koons-Witt, B. A. and Crittenden, C. A. (2013). 'Buffers' against crime? Exploring the roles and limitations of positive relationships among women in prison. *Punishment & Society 15*(1), 71-95.
- Wright, B. J., Zhang, S. X., Farabee, D., & Braatz, R. (2014). Prisoner reentry research from 2000 to 2010: results of a narrative review. *Criminal Justice Review, 39*(1), 37-57.
- Youngs, D., & Canter, D. V. (2012). Narrative roles in criminal action: An integrative framework for differentiating offenders. *Legal and Criminological Psychology, 17*(2), 233-249.

Meanings of the experience of incarceration and the (re)construction of identity of women inmates: A qualitative study

MARIA-ISMINI KEROSI¹ & EVRINOMY AVDI¹

ABSTRACT

This study aimed to explore how women in confinement attribute meaning to their experience in prison and, at the same time, how they (re)construct their narrative identity as they visualize their future through the use of photographs. The study was part of a broader research titled "Phototherapy in prisons". Six imprisoned women participated in the study. The technique of photo-elicitation in interviews was adopted and women created life narrative using the medium of photo-stories. The material was analysed using narrative analysis. Through the analysis two main narrative types emerged; a restitution narrative and a partial regeneration narrative. Significant topics in the women's life narrative included issues of responsibility, gender as a factor in women's involvement in criminal activities, the perceptions of imprisonment and participants' desire to distance themselves from the experience following their release from prison. The findings of this study help better understand the experience of imprisonment, taking into account the role of gender, and highlight the contribution of alternative methods of study when working with people who have limited opportunities to voice their experiences. In addition, findings provide insight regarding the design of trauma focused interventions in prison with the aim of more fully preparing the women for the transition to life in the community.

Key Words: imprisoned women, narrative identity, photo-elicitation technique, narrative approach

1. Aristotle University of Thessaloniki, School of Psychology

* Correspondence: Maria-Ismini Kerossi, Clinical Psychologist M.Sc., Tel. 6944639317, Email: kerossimi@gmail.com